

پرندگان دزآشیب

خانوادهٔ ما در آغاز بهار سال ۱۳۴۷ شمسی از تهران به دزآشیب نقل مکان نمود. در آن زمان تا سالیانی چند پیرامون خانهٔ ما واقع در اول فرمانیه را اراضی نسبتاً وسیع مزروعی و غیر مزروع و باغها فراگرفته بود و در فصول مختلف در زمین و هوا و فضای اطراف و داخل محوطهٔ خانهٔ ما انواع گوناگون پرندگان بومی، مهاجر، اتفاقی و فصلی مانند توکا، شانه سر، مینا، چکاوک و کلاغ زاغی و غیر آنها روی درختهای بلند و کوتاه و بوته‌ها و استخر آب رفت و آمد داشتند. چون پیدا بود که با گسترش بخشهای مسکونی و از میان رفتن باغها و فضاهای باز و مشجر انواع پرندگان رو به کاهش خواهند گذاشت، از حدود سال ۱۳۵۰ بر آن شدم نام و مشخصات و تاریخ رفت و آمد آنها را یادداشت نمایم. اکنون بسیار خوشنودم که چنان اندیشیدم و چنین کردم، چه اینکه که بیش از بیست و پنج سال از سکونت مادر اینجا می‌گذرد انواع آنها به مراتب کمتر شده و تعدادی از آنها را دیگر نمی‌بینم، گرچه هنوز از آواز و دیدار پرندگانی چون چرخ ریسک و مینا که بومی این منطقه‌اند بهره می‌بریم، یا از دیدن چند گونه طوطی که در همهٔ فصول سال به تعداد زیاد دیده می‌شوند و حکم آفت درختهای گردوی دزآشیب را پیدا کرده‌اند شاد می‌شویم.

به هرحال فهرست پرندگانی را که در زمین و هوا و روی درختها و لابلای برگها در خانهٔ خودمان و پیرامون آن در دزآشیب دیده‌ام اکنون ملاحظه می‌فرمائید. برای شناسائی کامل آنها نام علمی و نام آنها به زبان انگلیسی و نام گروه خانوادگی نیز ذکر خواهد شد. در هر جا که لازم باشد تاریخ رویت آنها و ذکر دفعات و شرح مختصری خواهد آمد. ضمناً باید توجه داشت که ارتفاع منطقهٔ دزآشیب را از سطح دریاز یک تا دو هزار متر گرفته‌اند. برای اینکه فهرست کاملتر باشد نام پرندگان خانگی چون گنجشک و کلاغ هم به آن افزوده شده است. حذف تاریخ نشانهٔ کثرت رفت و آمد در آغاز یادداشت برداری است. در این فهرست پرندگان جالب بسیارند. مثل سه‌رهٔ سرسیاه که با آن همه کوچکی پرنده‌ایست مهاجر که وسعت سیر و سفر سالانهٔ او در بهار و پائیز از یک طرف به کشورهای اسکاندیناوی و از سوئی دیگر به افریقای جنوبی می‌رسد. این پرنده دوست داشتنی نخست با فرستادن چاووشی در دههٔ آخر اسفند ۱۳۶۱ به تعداد زیاد به خانهٔ ما و محوطه‌ها و زمینهای پیرامون آمد. بیش از دو هفته رفع خستگی کرد، پس از آنکه انس و الفتی بهم‌رساندیم از هشتم فروردین ۱۳۶۲ عهد دوستی را نپایید ما را رها کرد و رفت. همواره با فرارسیدن بهار و تجدید سال چشم به راه او هستیم، یا پرندهٔ زیبای دیگر به نام پری شاهرخ. این پرندهٔ زرددام در گله‌ای چند صدتایی از نر و ماده و جوجه و بزرگسال از ۲۴ اردیبهشت ۱۳۶۵ نه به خاطر ما، بلکه به قصد خوردن و به یغما بردن گیلان پیش رس به خانهٔ ما آمد. در آنجا و در آن حوالی یک هفته ماند و رفت و از آن پس یادی از ما ننمود. اکنون چند سال است که در بهاران امید تجدید دیدار او را داریم. می‌گویند جایگاه اصلی این پرندهٔ

خوشرنگ جصور و شیرین سخن جزایر قناری در اقیانوس اطلس است. گاهی هوای سیر و سفر می‌کند و به جایهای دور دست می‌رود که یکبار آن برای دیدار ما بوده است!
باری برای تعیین مشخصات، نام علمی و نام خانواده پرندگان مذکور در فهرست، از دو کتاب ذیل استفاده شده است:

۱- پرندگان ایران، از انتشارات حفاظت محیط زیست ایران، ۱۳۵۴.

2- Birds By Dr. Walter Cerny, Octopus Books Limited, London 1975.

اینک فهرست پرندگان درآشوب:

- ۱- کبک
Alectoris Chukar یا Chukar partridge یا Rock Partridge از خانواده Phasianidae حدود ۱۳۵۰-۱۲/۸-۱۳۶۰/۱۱/۱۹-۱۳۶۸/۱۱/۱۹.
بار اول مجروح به خانه ما رسید. او را درمان کردیم. رفته رفته ترس او زایل شد با ما انس گرفت. عدس پلو را دوست داشت. به موسیقی سنتی ایران علاقمندی نشان می‌داد. هنگام اجرای برنامه‌های موسیقی در کنار رادیو جای می‌گرفت. مقاران بهار او را به جمشیدیه که در آن هنگام محصور و محمور نبود بردیم و روی دست گرفته رهایش کردیم. پر کشید از دره گذشت و در جایی دور بر تپه‌ای فرود آمد. قضا را بجائی نشست که صدها کبک گوئی در انتظار او بودند. با هم خواندن و خرامیدن آغاز کردند. دغدغه خاطر ما از تنهایی او زایل شد.
- ۲- توکای سیاه
Turdus merula Blackbird
خانواده توکای Turdidae از دی ماه ۱۳۶۰ تا اردیبهشت ۱۳۶۷ به کرات در تمام فصول او را دیدیم - توک این پرنده نارنجی رنگ است.
- ۳- طوطی طوطی و صورتی
Psittacula Krameri Roseringed parakeet
سال ۱۳۵۷ در هر فصلی بخصوص از ماه مهر به تعداد زیاد روی درخت گردو و در هوا دیده می‌شود. پرواز او با سروصدای زیاد همراه است. گردو را می‌خورد و می‌برد.
- ۴- کبوتر چاهی
Columba livia Rock dove
خانواده کبوتر Columbidae مکرر می‌آید.
- ۵- کبوتر خانگی
Domestic pigeon
خانواده کبوتر Columbidae
- ۶- شانه بسر
Upupa epops Hoopoe
خانواده هدهد Upupidae سال ۶۱ و ۶۲ و ۶۸ در بهار و تابستان او را دیده‌ایم. یکی دوبار به درون محوطه ما آمده است. صدای او را بیشتر شنیده‌ایم. اکنون چندی است که از او بی‌خبریم.
- ۷- بادخورک کوچک
Apus affinis Little swift
خانواده بادخورک Apodidae سال ۱۳۶۱-۱۳۶۸ در غروب آفتاب در هوای دیده شده‌اند.
- ۸- دارکوب باغی
Dendrocopos Syriacus Syrian Woodpecker
خانواده دارکوب Picidae پیوسته هست. سال جاری (۱۳۷۲) او را ندیده‌ایم. شاید بعلت فعالیت زیاد کارهای ساختمانی در این حدود رفت و آمد نمی‌کند.
- ۹- کلاغ سیاه
Corvus prugilegeus Rook
خانواده کلاغ Corvidae. مرتباً در فصل پائیز برای بهره‌برداری از گردو در گله بزرگ از راه می‌رسد و پس از ریختن گردو از درختها می‌رود. پرسروصداست.

- ۱۰- کلاغ ابلق *Corvus Corone Hooded crow*. خانواده کلاغ *Corvidae* همواره در خدمتشان هستیم!
- ۱۱- سسک درختی *Hippolais pallida Olivaceous warbler*. خانواده سسک *Sylviidae* حشره خور. در تاریخ ۱۳۶۵/۲/۱۶ برای آخرین بار او را دیده‌ایم.
- ۱۲- سسک درختی کوچک *Hippolais caligata Booted warbler*. خانواده سسک *Sylviidae* در تاریخ ۱۳۶۵/۱/۱۹ - ۱۳۶۷/۱۱/۸ و ۱۳۷۱/۱/۲۸ او را دیده‌ایم و پیش از آن هم.
- ۱۳- سسک دم-جنیان *Scotocerca iniquiata streaked scrub warbler*. خانواده سسک *Sylviidae* پیش از آغاز فهرست برداری بارها دیده شده است.
- ۱۴- چرخ ریسک پس سرسید *Parus ater Coal tit*. خ - چرخ ریسک *Paridae* بومی دزآشپ است پیوسته دیده می‌شود.
- ۱۵- کمرکلی کوچک *Sitta neumayer Neumayers' Rock nuthatch*. خانواده کمرکلی *Sittidae*
- ۱۶- دم جنیانک ابلق *Motacilla alba Pied wagtail*. خانواده دم جنیانک *Motacillidae*
- ۱۷- دم جنیانک کله زرد *Motacilla citreata Citrine wogtail*. خانواده دم جنیانک *Motacillidae*. این دم جنیانک گاهی در بهار و با شماره ۱۶ همیشه دیده می‌شود.
- ۱۸- آب چلیک تالابی *Tringa stagnatilis Marsh sand piper*. خانواده آب چلیک *Scolopacidae* ۱۳۶۱/۱/۱۱ و ۱۳۶۵/۲/۱۴ از ما دیدار کرده است. صدایش سوت مانند است.
- ۱۹- کلاغ زاغی *Pica Pica Magpie*. خانواده کلاغ *Corvidae* در سنگسر این کلاغ پیام‌آور شادمانی است.
- ۲۰- سار *Sturnus vulgaris Starling*. خانواده سار *Strunidae* بومی است. مرتباً او را می‌بینیم.
- ۲۱- چلچله / پرستو *Hirundo daurica Red-vimped swallow*. خانواده پرستو *Hirundinidae* در هوا گهگاه دیده می‌شود.
- ۲۲- چرخ ریسک *Parus major Great tit*. خانواده چرخ ریسک *Paridae* همواره بویژه در اواخر بهار و اوایل تابستان دیده می‌شود.
- ۲۳- گنجشک خانگی *Passer domesticus House sparrow*. خانواده گنجشک *Ploceidae*
- ۲۴- قمری خانگی *Streptopelia senegalensis Palm dove*. خانواده کبوتر *Columbidae*
- ۲۵- سهره جنگلی *Tringilla coelebs Chaffinch*. خانواده سهره *Tringillidae* پیش از آغاز یادداشت برداری دیده شده است و پس از آن مکرراً در همه فصول در تاریخ ۶/۱۰/۶۶ تعداد بسیار زیاد.
- ۲۶- زنبورخور معمولی *Merops apiaster Bee eater*. خانواده زنبورخور *Meropidae*. بومی منطقه است. بهار و تابستان بیشتر در هوا گاهی روی درخت دیده می‌شود.
- ۲۷- دارکوب بال-سفید *Dendrocopos leucoplerus white winged spotted woodpecker*. خانواده دارکوب *Picidae*. در تاریخ ۱۳۶۴/۱/۲۴ و بعد در ۱۳۶۴/۲/۱۷ دیده شده است. بار دوم شمارشان بالغ بر بیست دارکوب بوده است.

- ۲۸- چکاوک سیاه Alaudidae. *Melanocorypha Yeltoniensis* Black lark زمستان ۱۳۶۰- دی ماه ۱۳۶۱.
- ۲۹- چکاوک طوقی Alaudidae. *Melanocorypha bimaculata* Bimaculated lark دی ماه ۱۳۶۱- اوایل دی ۱۳۶۳- ۱۶/۱۰/۱۳۶۶- ۱۳۶۷/۱۰/۲۵
- ۳۰- سسک درختی Hippolais icterina icterine warbler. خانواده سسک Sylviidae دی ماه ۱۳۶۱ شمار آنها از شش بیشتر نشد.
- ۳۱- سهره سر سیاه Fringilla montipringilla Brambling. خانواده سهره Fringillidae دهه آخر اسفند ۱۳۶۱ تا ۱۳۶۲/۱/۸ مانند یک گله بسیار بزرگ و باز ۱۳۶۵/۱/۱ به تعداد انگشت شمار- پرنده ای مهاجر است.
- ۳۲- مینا Acridotheres tristis Common mynah. خانواده سار Sturnidae از ۱۳۶۴/۱۱/۳ تا سال ۱۳۶۷ چند بار معمولاً تا اوایل خرداد هر سال و از اسفند ۶۳ تا ۱۳۶۴/۱/۲۴ با دو جوجه.
- ۳۳- میوه خور Hypocolius ampelinus Grey hypocolius. خانواده بال لاکسی Bombycillidae دو دهه آخر سال ۱۳۶۲ و از ۱۳۶۳/۱/۲۲ تا ۱۳۶۳/۳/۲۵
- ۳۴- دم جنبانک Motacilla flava Yellow wagtail. خانواده دم جنبانک Motacillidae از ۱۳۶۲/۵/۱۹ تا تقریباً ده روز و ۱۳۶۳/۱/۱۹ تا ۱۳۶۷/۵/۲۴ و ماده و ۱۳۶۳/۱/۱۹ تا ۱۳۶۳/۱/۸ تا اواخر اردیبهشت ۱۳۶۳- ۱۳۶۶/۱/۱۶- ۱۳۶۹/۱/۱۳ تا ۱۳۶۹/۱۲/۲ و ۱۳۶۹/۱/۱۳ و ۱۳۷۱/۱/۱۳
- ۳۵- دم سرخ Phoenicurus phoenicurus Redstart. خانواده توکا Turdidae. یک جفت معمولی
- ۳۶- سنقر تالابی Circus aeruginosus Marsh harrier. خانواده سنقرها- Accipitridae ۱۳۶۳/۴/۱۸
- ۳۷- دلجبه کوچک Falco naumanni Lesser Kestrel. خانواده شاهین Falconidae ۱۳۶۶/۹/۱۲- ۱۳۶۵/۱/۱۵
- ۳۸- پری شاهرخ Oriolus oriolus Golden oriole. خانواده پری شاهرخ Oriolidae ۱۳۶۵/۲/۲۴ تا ۱۳۶۵/۲/۳۱ یک گله چند صد تایی بزرگ و کوچک نر و ماده با صدای خوش، جسور و غارتگر گیلاس پیش رس. سپس به تاریخ ۱۳۶۵/۵/۲- ۱۳۶۶/۳/۳ صدایشان شنیده می شد و یکبار فقط یکی از آنها در ۲۰ و ۱۳۶۸/۲/۲۳ دیده شد.
- ۳۹- زاغ نوک سرخ Pyrocorax pyrocorax Chough. خانواده کلاغ Corvidae ۱۳۶۵/۸/۶ به درون حیاط ما آمد.
- ۴۰- مگس گیر ابلق Ficedula albicollis Collared flycatcher. خانواده مگس گیر Muscipidae ۱۳۶۶/۱/۲۴
- ۴۱- چرخ ریسک Parus lugubris Sombre tit. خانواده چرخ ریسک Paridae ۱۳۶۷/۳/۹- ۱۳۶۹/۱۲/۲۲- ۱۳۶۹/۱۲/۲۴- ۷۰/۱۲/۲۴- ۷۱/۱/۲۵- دهمه ماقبل آخر ۴ سسک با سرو صدا آمدند یکی با دم چتر زده با حاشیه سیب.
- ۴۲- سسک سر سیاه Sylvica atricapilla Blackcap. خانواده سسک Sylviidae ۱۳۶۷/۶/۱۳ و ۱۳۶۷/۶/۳۰

- ۴۳- دال سیاه *Aegyptius monachus* Black Vulture. خانواده لاشخورها Vultures
 ۱۳۶۷/۶/۱۴ - ۱۳۶۷/۱۱/۱۳ در هوا دیده شده است.
- ۴۴- چکاوک سر دم سیاه *Ammomanes cincturus* Bartailed desert lark. خانواده چکاوک
 ۱۳۶۹/۱۲/۶ - ۱۳۶۷/۱۲/۱۹ Alaudidae
- ۴۵- چکاوک گندم زار *Melanocorypha calandra* Calandra lark. خانواده چکاوک
 ۱۳۶۸/۱۲/۱۹ - ۱۳۷۰/۱/۱۵ بار آخر یک گلگه بزرگ به حیاط ما و فضای اطراف آمد. با سروصدای زیاد چند روز در آن حوالی ماند
- ۴۶- سهره سیاه *Mycerobias carnipes* White-winged grosbeak. خانواده سهره
 Fringillidae
- ۴۷- زرد پره سرسیاه *Emberiza melanocephala* Black-headed bunting. خانواده زردپره
 ۱۳۶۸/۱/۲۷ Emberizidae
- ۴۸- دم سرخ کوهی *Phoenicurus erythrogaster* guldenstadt's redstart. خانواده تسوکا
 ۱۳۶۸/۱/۲۷
- ۴۹- دم سرخ پشت بلوطی *Phoenicurus erythronstus* Eversmann's Redstart Turdidae. خانواده
 توکا ۱۳۶۸/۲/۱۱
- ۵۰- مگس گیر سینه سرخ *Ficedula parva* Red-breasted flycatcher Muscipidae. خانواده
 مگس گیر ۱۳۶۸/۲/۱۶
- ۵۱- پیغو *Accipiter brevripes* Levant sparrow hawk. خانواده باز، عقاب، لاشخور
 ۱۳۷۱/۱۰/۱۹ - ۱۳۶۸/۸/۲۱ Accipitridae
- ۵۲- سسک نقابدار *Sybria curruca* Lesser white throat. خانواده سسک
 Sylviidae ۱۳۶۹/۱۰/۹
- ۵۳- سسک دم دراز *Prinia gracilis* graceful prinia. خانواده سسک
 Sylviidae ۱۳۶۹/۶/۱۵ تا حدود ده روز - ۱۳۷۱/۲/۱۲
- ۵۴- سسک دم پهن *Cettia cetti* Cetti's warbler. خانواده مگس گیر
 Sylviidae ۱۳۷۰/۵/۱۵
- ۵۵- مگس گیر ابلق باختری *Ficedula hypoleuca* Pied flycatcher. خانواده مگس گیر
 Muscipidae ۱۳۷۱/۱/۲۷
- ۵۶- سنگ چشم پشت سرخ *Lanius colluris* Red-backed shrike. خانواده سنگ چشم
 Laniidae ۱۳۷۱/۲/۱۳

طعمه و قلاب

به قلابی، به گاه تاب دیدن
 نخواهی گر به لب خوناب دیدن
 به چشم باز خواب آب دیدن
 ندیدن طعمه و قلاب دیدن
 دکتر عبدالصالحین جلالیان

شنیدم ماهی در واپسین دم
 به گوش ماهی آزاد می گفت
 ویا خفتن به روی خاک ساحل
 به چشم خویش گو تا یاد گیرد